

§ 5. Кампаноўка чарцяжа

На ваш погляд, у якіх адзінках выражаюць лінейныя памеры на чарцяжах дэталей? Якія памеры маюць фарматы А4, А3?

Вы даведаецеся: што называецца кампаноўкай чарцяжа, як на лісце паказаць раўнаважнае размяшчэнне ўсіх элементаў чарцяжа.

Вы навучыцеся: гарманічна выконваць кампаноўку асобных элементаў відарыса ў выбраным маштабе на пэўным фармаце.

Калі вы ўпершыню пачынаеце выконваць чарцёж, можа ўзнікнуць праблема размяшчэння чарцяжа на плошчы ліста паперы. У выніку чарцёж або не змяшчаецца ў адведзеным яму полі, або займае толькі яго частку. Каб пазбегнуць гэтых памылак, неабходна выканаць кампаноўку чарцяжа, г. зн. размясціць відарысы, памеры і надпісы на полі чарцяжа (унутры рамкі).

Паколькі мы ўспрымаем відарыс прадмета не ізалявана, а разам з лістом, на якім ён размешчаны, то паміж велічынямі відарыса і лістом паперы павінна існаваць пэўная прапарцыянальная залежнасць — кампазіцыйная раўнавага. Адною з асноў кампаноўкі з'яўляецца прынцып раўнавагі відарысаў з лістом, на якім яны размешчаны. Відарысы на чарцяжы павінны быць размешчаны такім чынам, каб была магчымасць правільна нанесці памеры і выканаць неабходныя надпісы.

Самы просты спосаб дасягнення раўнавагі на чарцяжы — гэта раўнамернае размеркаванне відарысаў. Па магчымасці яны павінны ўраўнаважваць фармат ліста, г. зн. размяшчацца на ім раўнамерна, без канцэнтрацыі ў адным месцы.

Беручыся за кампаноўку чарцяжа, мэтазгодна спачатку нанесці тонкімі лініямі габарытныя прамавугольнікі, якія адпавядаюць габарытным памерам будучых відарысаў (a , b , c) (рыс. 22), і пасля ўдакладнення іх размяшчэння ўпісаць у іх відарысы дэталі, нанесці памеры.

Пры правільнай кампаноўцы чарцяжа габарытныя прамавугольнікі відарыса павінны знаходзіцца ад ліній рамкі справа і злева на аднолькавай адлегласці m ; зверху ад рамкі і знізу ад асноўнага надпісу (штампа) таксама на аднолькавай адлегласці n (гл. рыс. 22).

Пры кампаноўцы чарцяжа неабходна ўлічваць памеры яго відарыса. Калі відарыс прадмета вельмі просты, а яго габарытныя памеры вялікія, можна ўжыць маштаб памяншэння. Пры відарысе складанага па форме прадмета, але вельмі дробнага па памерах, трэба ўжыць маштаб павелічэння.

Памятайце! Пры кампаноўцы чарцяжа нельга парушаць праекцыйныя сувязі.

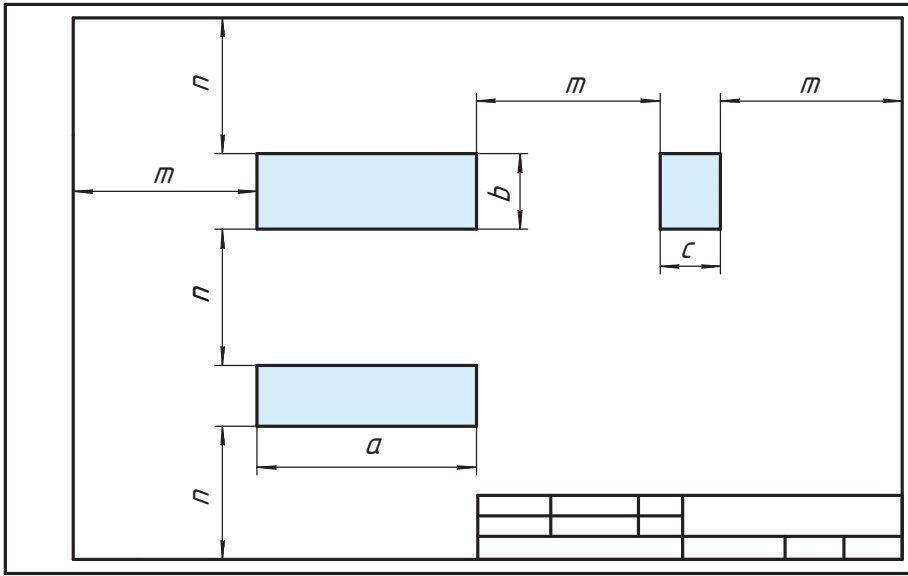

Рис. 22. Кампанойка чарцяжа

Як вы лічыце, якая з кампановак праекцый на чарцяжы (рыс. 23) выканана правільна, а якая няправільна? Свой адказ растлумачце.

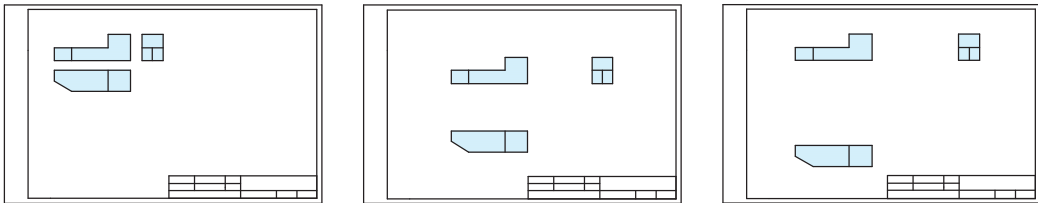
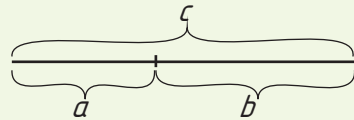

Рис. 23. Варыянты кампанойкі відарыса

Законы кампазіцыі выяўляюцца ва ўсіх відах мастацтваў: у архітэктуры, скульптуры, жывапісе, музыцы, фатаграфіі і да т. п. Ці вядома вам, што такое залатое сячэнне? Гэта такое прапарцыянальнае дзяленне адрэзка на няроўныя часткі, пры якім увесь адрэзак так адносіцца да большай часткі, як самая большая частка адносіцца да меншай; ці іншымі словамі, меншы адрэзак так адносіцца да большага, як большы да ўсяго: $c : b = b : a$ ці $a : b = b : c$.

1. Што такое кампанойка чарцяжа?
2. Як вы разумееце паняцце «кампазіцыйная раўнавага чарцяжа»?
3. Для чаго неабходна выконваць правільную кампанойку чарцяжа?

Лічыцца, што ўпершыню алфавіт вынайшлі фінікійцы ў XI ст. да н. э. Ён складаўся з 22 знакаў. Грэчаскі алфавіт з'яўляецца прамым наследнікам фінікійскага. Шрыфт, які выкарыстоўваецца для напісання яго знакаў, быў вельмі прасты і выразны. Яго пабудова ажыццяўлялася з дапамогай элементарных геаметрычных форм — квадратаў, кругоў і трохвугольнікаў. Існуе меркаванне, што менавіта ад грэчаскага алфавіта адбылася лацінка, якая сёння з'яўляецца міжнароднай сістэмай пісьма.

1. Чым вызначаецца памер чарцёжнага шрыфту?
2. Чаму роўны вугал нахілу літар і лічбаў чарцёжнага шрыфту?
3. Вызначыце памер шрыфту, калі вышыня малых літар роўна 2,5 мм. Якая ў гэтым выпадку шырыня вузкіх і шырокіх малых літар?
4. Выкарыстоўваючы табліцу 2, вызначыце, шрыфтам якога памеру напісаны словы «фармат», «аловак».

ФАРМАТ
Аловак

Графічная работа № 2. Шрыфт чарцёжны, тыпы ліній (гл. Дадаткі, с. 163; гл. Памятку 2, с. 169)

§ 7. Асноўныя правілы нанясення памераў

Што паказваюць лінейныя памеры? Што абазначаюць вуглавя памеры?

Вы даведаецеся: для чаго неабходна наносіць памеры на чарцяжах дэталяў, якія правілы іх нанясення, якія памылкі сустракаюцца ў нанясенні памераў.

Вы навучыцеся: рацыянальна наносіць памеры на чарцяжах дэталяў.

Для таго каб найбольш дакладна і якасна стварыць выраб ці дэталю, на чарцяжы прастаўляюць (наносзяць) памеры. Нанясенне памераў на чарцяжах з'яўляецца вельмі адказнай аперацыяй, паколькі гэта істотна ўплывае на лёгкасць чытання чарцяжа і якасць выканання вырабу

на вытворчасці. Памеры на чарцяжах вырабаў наносацца па пэўных правілах. Гэтыя правілы вызначаны стандартам *ДАСТ 2.307-2011 АСКД. Нанясенне памераў*.

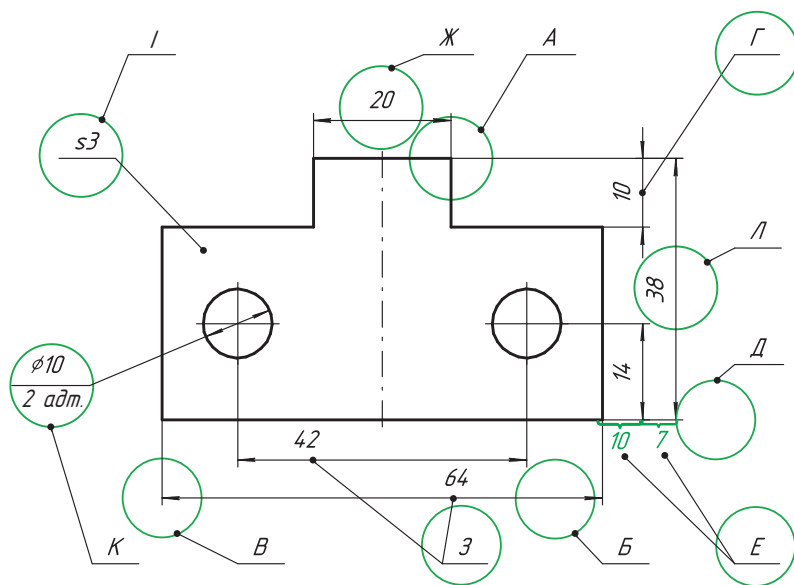
Памеры бываюць *лінейныя (мм)* — даўжыня, шырыня, таўшчыня, вышыня, радыус, дыяметр — і *вуглавя (°)* — памеры вуглоў.

Памер — лікавае значэнне лінейнай велічыні (дыяметра, даўжыні і да т. п.) у выбраных адзінках вымярэння.

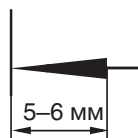
Памятайце! Агульная колькасць памераў на чарцяжы павінна быць мінімальнай, але дастатковай для стварэння і кантролю вырабу.

Агульныя правілы нанясення памераў. Працэс нанясення памераў складаецца з двух этапаў: правядзенне вынасных і размерных ліній і напісанне размерных лікаў (рыс. 29).

Рыс. 29. Правілы нанясення памераў

- ♦ Межы вымярэння памеру паказваюць вынаснымі і размернымі лініямі, лініямі-вынаскамі. Лініі наносаць з дапамогай тонкіх суцэльных ліній.
- ♦ Вынасную лінію наносаць перпендыкулярна адрэзку контуру рысунка, памер якога вымяраюць (А).
- ♦ Размерную лінію праводзяць паралельна адрэзку, памер якога вызначаюць (Б).
- ♦ Размерная лінія з абодвух бакоў абмежавана стрэлкамі (В) (рыс. 30).

Рыс. 30. Відарысы стрэлкі на чарцяжы

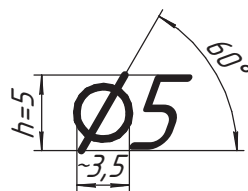
- ♦ Калі даўжыня размернай лініі невялікая і стрэлкі не змяшчаюцца паміж вынаснымі лініямі, іх наносяць са знешняга боку ад вынасных ліній (Г).
- ♦ Вынасная лінія павінна выходзіць за стрэлку на 1,5—2 мм (Д).
- ♦ Мінімальная адлегласць паміж размернай лініяй і адрэзкам, які вымяраецца, — 10 мм, паміж паралельнымі размернымі лініямі — 7 мм (Е).
- ♦ Размерныя лікі наносяць над размернай лініяй бліжэй да сярэдзіны, на адлегласці 0,5—1 мм ад яе. Памер шрыфту для размернага ліку 3,5 (Ж).
- ♦ Калі на чарцяжы некалькі паралельных размерных ліній, то размерныя лікі наносяць у шахматным парадку (З).
- ♦ Пры адлюстраванні дэталі ў адной праекцыі паказваюць яе таўшчыню (І).
- ♦ Велічыню дыяметра акружнасці паказваюць размернай лініяй, праведзенай праз цэнтр акружнасці. Стрэлкі размернай лініі ўпіраюцца ў акружнасць з унутранага ці вонкавага боку (К). Памеры аднолькавых акружнасцей, якія паўтараюцца, наносяць адзін раз з указаннем іх колькасці. Напрыклад, « $\varnothing$ 10 2 адт.» азначае: 2 адтуліны дыяметрам 10 мм.
- ♦ Кожны прадмет мае **габарытныя** (найбольшыя) памеры — даўжыню, вышыню і шырыню (таўшчыню). Габарытныя памеры заўсёды большыя за іншыя, таму на чарцяжы іх размяшчаюць далей ад відарыса, чым астатнія (Л).

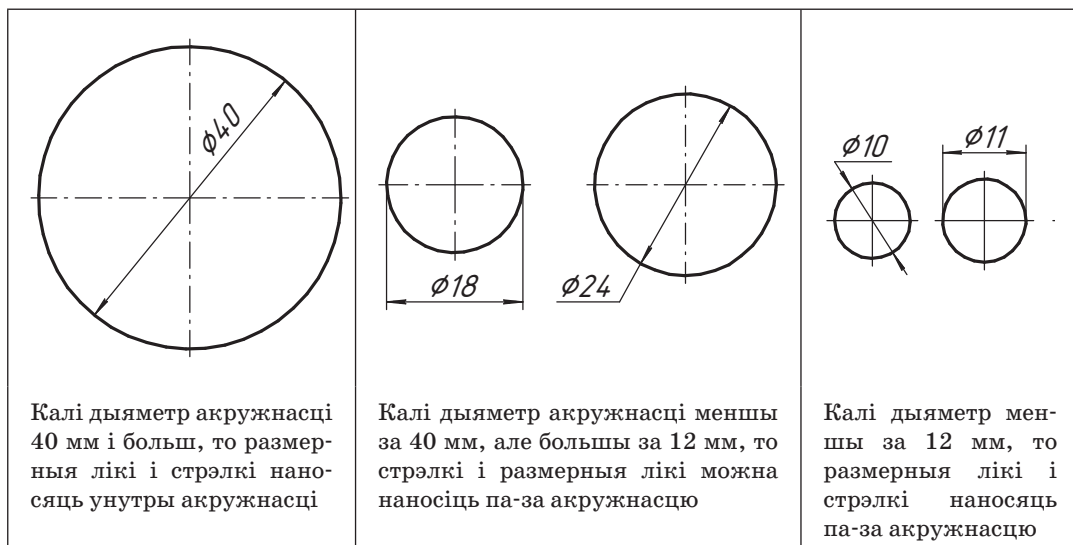
Памятайце!

- ♦ Па магчымасці размерныя лініі павінны размяшчацца па-за контурам відарыса. Неабходна пазбягаць перасячэння размерных і вынасных ліній.
- ♦ Размерныя лікі пры вертыкальна размешчанай размернай лініі пішуць злева ад яе знізу ўверх. Яны не павінны дакранацца да размернай лініі ці перасякаць яе.
- ♦ Кожны памер наносіцца на чарцяжы адзін раз і як мага бліжэй да таго элемента, велічыню якога ён вызначае.
- ♦ Лінейныя памеры паказваюцца ў міліметрах без запісу адзінак вымярэння.

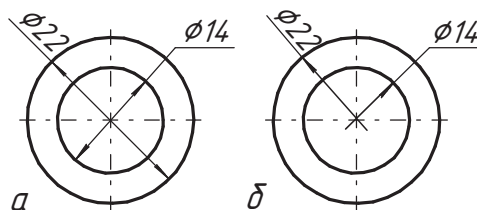
Умоўнасці і спрашчэнні пры нанясенні памераў

Абазначэнне акружнасцей. Для абазначэння на чарцяжах акружнасцей карыстаюцца спецыяльным знакам дыяметра. Ён прастаўляецца перад размерным лікам.

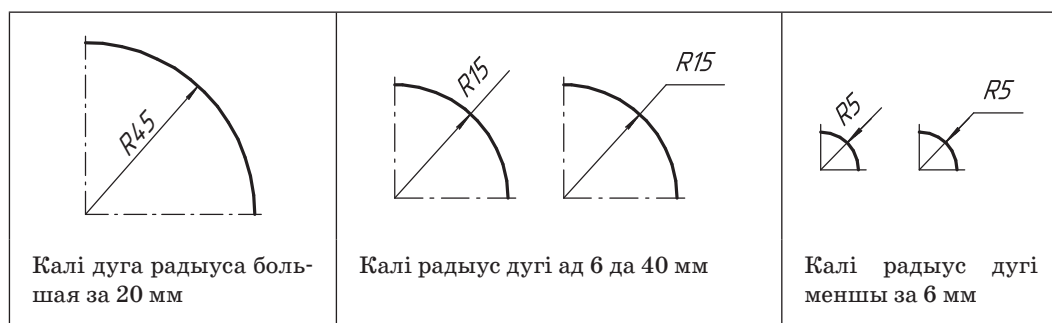

Калі неабходна паказаць некалькі дыяметраў з аднаго цэнтра, то размерныя лініі размяшчаюць па дыяганалі праз цэнтр акружнасці (а). Таксама размерную лінію дыяметра можна паказаць з абрываам. Пры гэтым абрыў размернай лініі робяць далей за цэнтр акружнасці (б).

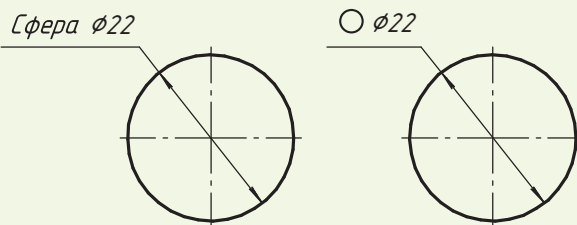
На ваш погляд, ці можна дыяметр акружнасці замяніць радыусам? Адказ абгрунтуйце.

Абазначэнне дуг акружнасцей. Для абазначэння акружнасцей карыстаюцца спецыяльным знакам радыусу (R). Ён наносіцца гэтак жа, як і дыяметр, перад размерным лікам. Размерную лінію праводзяць у напрамку да цэнтра дугі і абмяжоўваюць адной стрэлкай, што ўпіраецца ў дугу.

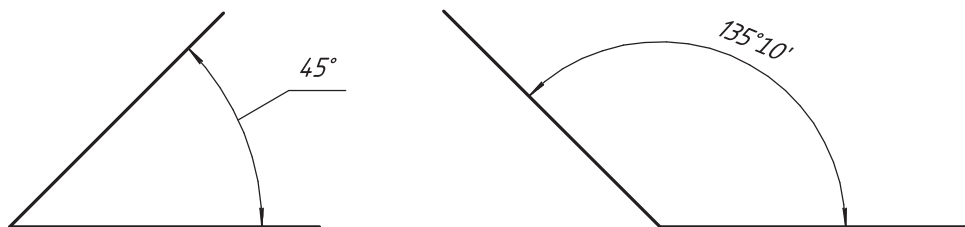

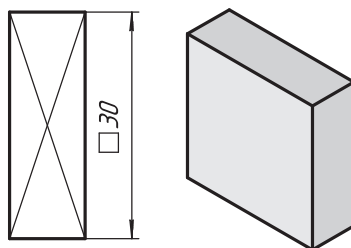
Часам паверхня прадмета можа мець форму сферы. У гэтым выпадку перад знакам дыяметра ці радыуса дабаўляюць надпіс «Сфера» або спецыяльны знак $\bigcirc$.

Абазначэнне вуглавых памераў. Вуглавыя памеры паказваюць у градусах, мінутах і секундах.

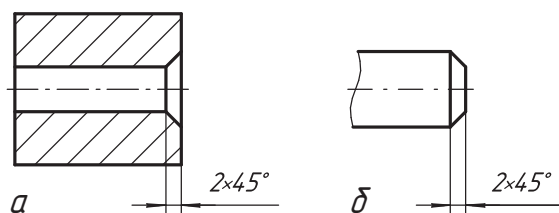

Абазначэнне квадрата. Калі дэталі або элемент дэталі мае форму квадрата, то абазначэнні старон квадрата наносяць наступным чынам: перад размерным лікам наносяць знак квадрата, а на самой дэталі вычэрчваюць тонкія суцэльныя лініі па дыяганалі.

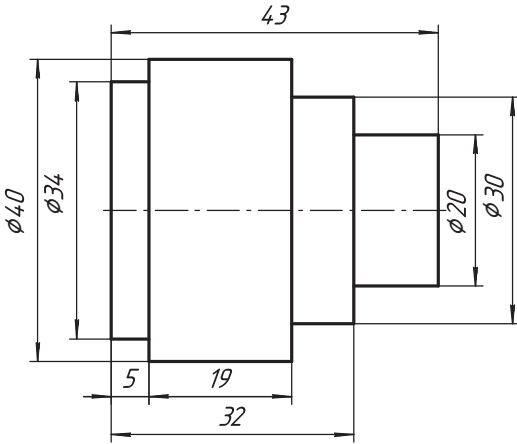
З дапамогай дадатковых крыніц знайдзіце інфармацыю пра тое, якія яшчэ бываюць умоўныя абазначэнні на чарцяжах. Падрыхтуйце наведманне.

Дэталі цыліндрычнай формы маюць фаскі — скошаныя канты стрыжня, бруска, адтуліны. Іх абазначаюць спрошчана, калі размерная лінія праводзіцца паралельна восі конуса, а подпіс выконваецца па тыпе « $2 \times 45^\circ$ » (рыс. 31 а, б).

Рыс. 31. Абазначэнне фаскі

Паслядоўнасць нанясення памераў

Рыс. 32. Нанясенне памераў

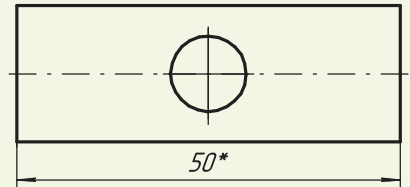
1. Спачатку наносацца памеры дробных элементаў чарцяжа (выступаў, акружнасцей і інш.), затым буйных (рыс. 32).

2. Завяршаюць нанясенне памераў габарытных памеры: даўжыня, вышыня, шырыня дэталі.

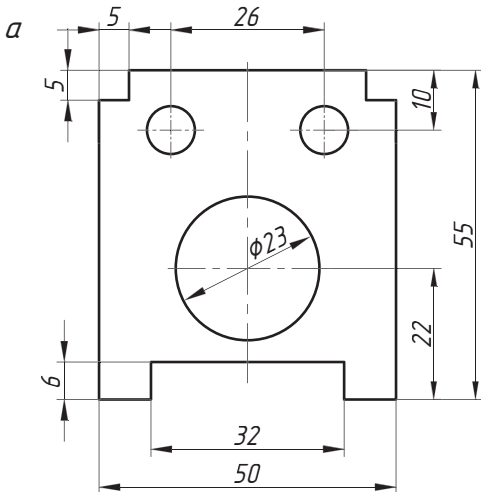
? *Вызначыце па рысунку 32 габарытныя памеры дэталі. Прааналізуйце прастаноўку памераў на чарцяжы. Зрабіце вывад пра неабходнасць выканання паслядоўнасці нанясення памераў.*

На чарцяжах часам наносацца даведачныя памеры. Гэтыя памеры, якія не падлягаюць выкананню па дадзеным графічным дакуменце і служаць для зручнасці карыстання гэтым дакументам. Яны абазначаюцца знакам *. На месцы размяшчэння тэхнічных патрабаванняў (над асноўным надпісам) робяць запіс: * — Памер для даведак.

1. У якіх адзінках вымярэння наносацца памеры на чарцяжах?
2. На якой адлегласці ад контуру дэталі праводзяць першую размерную лінію? Другую і ўсе наступныя?
3. Якім чынам нанесці памеры на тры аднолькавыя адтуліны?
4. Як прастаўляюць памеры дыяметра і радыуса?

5. Выкарыстоўваючы чарцёж на рысунку а, раскажыце пра паслядоўнасці прастаноўкі памераў дэталі.
6. Знайдзіце памылкі на чарцяжы на рысунку б. Растлумачце, як іх выправіць.

